

DOI 10.31558/2519-2949.2021.3.13

УДК 32.019.5

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7908-6606>

Польовий Т. Є., Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0209-2386>

Юськів Х. В., Національний університет «Львівська політехніка»

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ «ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ». КЕЙС БІЛОРУСІ

У статті проаналізовано «м'які», невоєнні інструменти російської «гібридної агресії» в Білорусі. Визначено роль пропагандистської складової як важливої частини зовнішньополітичної стратегії Російської Федерації. Виокремлено основні канали, за допомогою яких в Білорусі поширюється російська пропаганда: телебачення, інтернет-медіа, соціальні мережі та орієнтовані на Росію структури, центри, фонди, організації та ін. Стверджується, що телебачення залишається одним із найпотужніших каналів впливу та здійснення «гібридної агресії». Зростання популярності інтернет-медіа корелює зі збільшенням їх впливу на білоруське суспільство та розширенням мережі проросійських пропагандистських ЗМІ в інформаційному просторі Білорусі. Соціальні мережі розглядаються як платформа для здійснення «гібридної агресії» РФ шляхом поширення ключових тез та наративів пропаганди, зокрема для подальшого розповсюдження потрібної інформації часто використовуються телеграм-канали. Вказується, що проросійські структури здійснюють активний вплив на формування інформаційного простору та сприяння появи нових опозиційних політичних проєктів, які будуть орієнтованими на Росію. Підкреслюється зростання активності проросійської пропаганди після початку політичної кризи 2020 року. Сформульовано основні проросійські наративи, які транслиуються в білоруському інформаційному просторі. Авторами зазначається, що рівень російської медійної присутності в Білорусі свідчить про фактичну втрату державою свого інформаційного суверенітету, що дає змогу впливати як на білоруське суспільство, так і на політичні процеси. Припускається, що наявність розвиненої мережі проросійських структур в перспективі може стати інструментом дестабілізації суспільно-політичної ситуації всередині Білорусі.

Ключові слова: Республіка Білорусь, Російська Федерація, пропаганда, «гібридна агресія», інформаційний простір, медійна присутність.

Постановка проблеми. Стало звичним твердження, що в епоху після холодної війни головні актори міжнародних відносин часто воліють використовувати «м'яку», а не «жорстку силу». Економічні, соціально-культурні, інституційні та правові інструменти є ефективнішими в сучасному світі, ніж військова сила чи прямий політичний та економічний тиск. Для більшості держав «жорстка сила» стала винятковим засобом і крайньою необхідністю у зовнішніх відносинах, а не повсякденною практикою. Зараз «жорстка сила» переважно застосовується до тих міжнародних суб'єктів, які порушують міжнародне право або безпосередньо загрожують національній, регіональній чи глобальній безпеці.

З середини 2000-х років Росія намагалася розробити власну концепцію «м'якої сили» та механізм її реалізації. Відзначаючи зростання ролі невоєнних інструментів досягнення політичних і стратегічних цілей, начальник російського Генерального штабу Валерій Герасимов, у статті «Ценность науки в предвидении», опублікованої в газеті «Военно-промышленный курьер» у 2013 році, акцентував увагу на застосуванні політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних методів протистояння (так звана доктрина Герасімова) [1]. У тому ж році концепція «м'якої сили» була офіційно введена в російську зовнішньополітичну доктрину і вище керівництво РФ (включаючи президента Володимира Путіна) відзначало важливість таких інструментів у зовнішньополітичному арсеналі. Однак, Москва впродовж останнього десятиліття неодноразово використовувала жорсткі силові інструменти на пострадянському просторі – у випадках Грузії

в 2008 році та України в 2014-2015 роках. Такі дії дисонують з декларованим Росією дотриманням ненасильницьких методів зовнішньої політики. З одного боку, Кремль розглядає «м'яку силу» як важливий інструмент відновлення та підтримання статусу великої держави, формування майбутнього світового порядку та змушення Заходу (зокрема США) дотримуватися правил цього порядку. З іншого боку, Росія дуже прагматично розглядає стратегію «м'якої сили» як ефективний інструмент просування національних інтересів в іноземних державах, створення коаліцій та протидії Заходу.

Важливе місце, у цьому контексті, належить Білорусі, яка розглядається російською стороною як зона свого впливу. Задля утримання білоруської держави в сфері своїх інтересів РФ використовує сукупність заходів, які можна визначити як «гібридну агресію». Під терміном «гібридна агресія» український дослідник Є. Магда пропонує розуміти комплекс різномірних методів впливу на противника, регульованої величини і комбінованого характеру, в яких власне військовий компонент не є панівним. Гібридна загроза передбачає використання противником різних комбінацій: 1) політичних, військових, економічних, соціальних, інформаційних засобів [2, с.262-263]. У даній статті основна увага звертається на інформаційно-пропагандистські компоненти ведення «гібридної агресії», які застосовуються Російською Федерацією задля підпорядкування собі інтересів білоруської держави і є елементами російської «м'якої сили» в Білорусі.

Російська «гібридна агресія» проти України, яка розпочалася в лютому 2014 року з анексією Криму і досі триває на Донбасі, продемонструвала широкий спектр методів та інструментів впливу. Впродовж останніх років опубліковано низку досліджень, як українськими, так і іноземними авторами, якими розглядаються цілі, механізми, засоби впливу РФ в Україні та Європі. Росія використовує інформаційну сферу як невід'ємний інструмент «гібридної агресії» проти України та Білорусі. Тому, незважаючи на різні підходи обидвох держав до вибору свого зовнішньополітичного курсу, політика Москви створює для них спільні загрози. Саме це і визначає доцільність визначення особливостей «гібридної агресії» Росії проти Білорусі, що надасть можливість обмінятися відповідним досвідом та об'єднати зусилля у захисті спільних інтересів [3].

Якщо проти України Росія використовує як традиційні (військові) так і нетрадиційні (економічний і політичний тиск, інформаційна війна і т.д.) засоби здійснення «гібридної агресії», то відносно Білорусі, на даний момент, застосовуються виключно невійськові методи. Важливу роль, з-поміж яких відіграє пропагандистська складова. На тлі підтримки діючого політичного режиму в Білорусі, Росія водночас проводить активну і цілеспрямовану діяльність скеровану на інформаційно-пропагандистську експансію на сусідню державу. Відтак **мета** даної роботи полягає у визначенні ролі російської пропаганди як інструменту ведення «гібридної агресії» проти Білорусі.

Виклад основного матеріалу. З моменту набуття незалежності, Білорусь перебуває під значним ідеологічним впливом Росії. Оскільки білоруська медіасистема, за визначенням експертів зруйнована [4], інформаційний простір країни, в основному, формують російські та проросійські орієнтовані медіа. Як наслідок, кремлівська пропаганда упродовж останніх десятиліть здійснює вплив на свідомість білорусів, генеруючи інформаційну повістку, ціннісні установки та ідеологічні стереотипи. В таких умовах, спостерігається поступове зростання російської інформаційної присутності, яка значно посилилася на фоні політичної кризи в серпні 2020 року. Саме тому медійна складова є важливим елементом російського гібридного впливу в Білорусі.

Згідно з даними опитування, проведеного у квітні 2017 року Білоруською аналітичною майстернею, російські медіа користуються високим рівнем довіри серед білоруського населення. 75% заявили, що довіряють російським ЗМІ повністю або частково, тоді як білоруським незалежним засобам масової інформації – 73 %, а державним мас-медіа – 67% мешканців Білорусі [5]. Тому, факт популярності російських телеканалів, інтернет-медіа, пов'язаних із російським капіталом, та соціальних мереж дає підстави вважати, що в Білорусі сформувалися сприятливі передумови для поширення російської пропаганди.

Телебачення. За результатами дослідження проведеного Інформаційно-аналітичним центром при Адміністрації президента Білорусі (ІАЦ) в 2018 році, для 72% громадян основним джерелом інформування про ситуацію в країні і закордоном було телебачення [6, с.133]. Одночасно з цим, згідно з даними моніторингу «Пророссийская пропаганда и освещение «углубленной интеграции» на белорусском телевидении», здійсненого Білоруською асоціацією журналістів (БАЖ), задля виявлення присутності російської тематики і проросійської пропаганди в ЗМІ, державні телеканали демонстрували в прайм-тайм більше 60% продукції російського виробництва. При цьому,

як відзначають автори моніторингу, сумарний час, який займає російська телепродукція в ефірах білоруських телеканалів є ще більшою внаслідок трансляції фільмів і серіалів російського виробництва [7]. Відтак, частка передач російського виробництва в прайм-тайм найпопулярніших телеканалів виглядає таким чином:

Таблиця 1

Телеканали	Рейтинг ІАЦ	Частка російських передач
ОНТ	59,8%	72%
РТР-Беларусь	51,1%	91,4%
Беларусь-1	50,7%	63%
НТВ-Беларусь	48,9%	87%

Джерело: Моніторинг проросійської пропаганди в медіа Білорусі.

URL: <https://baj.by/sites/default/files/analytics/files/monitoring-prorossiyskoy-propagandy-v-media-belarusi.pdf>

Республіка Білорусь в зеркале социологии: сборник материалов социологических исследований.

Информационно-аналитический центр при Администрации Президента Республики Беларусь.

URL: <http://eschool.by/wp-content/uploads/2019/04/011.pdf>

Насадження проросійської картини світу відбувається на трьох рівнях: політичні заяви і хроніка, російськоцентрична подача світової інформації російськими експертами, а також розважальний контент російського виробництва. За словами білоруського журналіста М. Жбанкова: «складається враження, що білоруські телевізійні канали централізовано створюють російськоцентричну картину в головах глядачів, користуючись при цьому однаковими шаблонами і методичками» [8]. Крім того, окремі російські телеканали, такі як «РТР-Білорусь» та «НТВ-Білорусь», в ефірі яких пропагандистський контент відіграє визначальну роль, входять до обов'язкового загальнодоступного телепакету і, відповідно до постанови Ради міністрів Республіки Білорусь, мають статус національних [9]. З огляду на це, державні телеканали, які юридично є білоруськими, де-факто такими вважати не доводиться. Попри те, що присутність російського медіа продукту в білоруському інформаційному просторі розглядалася білоруськими медіа-експертами та представниками влади як потенційна загроза, суттєвих системних кроків в процесі боротьби з російською пропагандою, створення альтернативи російському контенту чи пошуків шляхів її протидії білоруське керівництво не вжило.

Закономірним наслідком такої ситуації стало зростання російської присутності в білоруському інформаційному просторі, чому посприяла політична криза 2020 року та працевлаштування на місцевому телебаченні російських спеціалістів. У результаті, за оцінками експертів, телебачення в Білорусі, яке раніше перебувало під повним контролем білоруської влади, було взято під російський контроль [10], що дає підстави говорити про фактичну втрату державою свого інформаційного суверенітету. Утримуючи Білорусь в сфері свого інформаційного впливу та поступово поглиблюючи таку залежність, Росія отримала механізми контролю, які дозволяють створювати вигідну інформаційну повістку в сусідній країні та поширювати власні пропагандистські наративи на білоруському телебаченні. На такому фоні, головними білоруськими телеканалами почали активно просуватися тези, які до цього звучали на російському телебаченні. З-поміж основних:

1. конфронтація Білорусі із Заходом,
2. маргіналізація масових акцій протесту проти білоруської влади та дискредитація провідних білоруських опозиціонерів,
3. нав'язування ідей «руського мира»,
4. просування в білоруському інформаційному просторі теми білорусько-російської інтеграції,
5. створення негативного образу України і держав-сусідів Білорусі, та ін.

Проведений в ході дослідження даної проблематики моніторинг ефірів окремих білоруських телеканалів дає підстави констатувати, що місцеве телебачення покликане не інформувати суспільство, а переконати його у правильності трансльованих тез. З цієї метою застосовується ряд прийомів:

- підміна фактів,
- апелювання до емоцій глядача,
- епізодичне використання мови ворожнечі,
- використання оціночних суджень та однобоке подання інформації, та ін.

Стосовно цього експерти міжнародної ініціативи з протидії гібридному впливу в Східній Європі iSANS зазначають, що в Білорусі почала застосовуватися російська модель контролю над інформаційним простором зокрема і суспільством в цілому, яка визначається як «інформаційний авторитаризм» заснований на пропаганді і тотальному контролі над інформаційним полем [11]. Таким чином, телебачення залишається основним інструментом поширення російської пропаганди в Білорусі, роль і значення якого тільки зросло після політичної кризи 2020 року.

Інтернет-медіа. Згідно із даними за 2017-2018 роки інтернет як джерело інформації за рівнем популярності наздоганяв телебачення. Так, для 60,4% населення основним джерелом інформації залишався інтернет [12]. Якщо на білоруському телебаченні проросійська пропаганда почала транслюватися лише відносно нещодавно, то в інтернет-медіа антибілоруська дезінформація і пропаганда спостерігалися ще з 2015-2016 роках. До цього періоду інформаційні атаки на Білорусь, в основному, здійснювалися на фоні погіршення двосторонніх білорусько-російських відносин. Якщо до цього очевидна дезінформація та інформаційні кампанії російських ЗМІ проти Білорусі носили епізодичний характер і здійснювалися в основному маргінальними медіа, то ще у 2016 році дослідниками констатувалося збільшення кількості шовіністичних матеріалів у російських інтернет-медіа. В таких публікаціях відзначалося зростання націоналістичних та антиросійських настроїв в Білорусі, містилися принизливі твердження про білоруську державу, білоруський народ, мову, культуру та відкрито ставився під сумнів суверенітет Білорусі [13].

Загострення антибілоруської риторики співпало із активною фазою військових дій в Україні та частковим переглядом білоруською владою на цьому тлі ставлення до власних національних символів та державної ідеології та історичної політики. Популярні в Білорусі російські інформаційні ресурси, такі як Lenta.ru чи Regnum, однозначно негативно висвітлювали згадані тенденції у внутрішній політиці Білорусі [14]. В окремих матеріалах цього періоду піддається сумніву факт існування незалежної білоруської держави, піднімається проблема співіснування білоруської та російської мов та переслідування за вживання російської мови, маргіналізується використання національної символіки чи будь-яких інших проявів національної ідентичності білорусів [15], [16], [17]. Характерною для переважної більшості таких публікацій є підкреслена зверхність авторів, менторське ставлення та іронічний тон, що втілюється у намаганні позначити провінційність національно орієнтованих діячів чи певних явищ та вживанні характерних виразів: «націоналістичні пігмеї», «свядомі», «містечкові націоналісти», «містечкові русофоби» та ін. [18, с.121]. При цьому, авторами зазначається, що при збереженні таких тенденцій та відсутності реакції Росії, Білорусь із ще однієї «братньої республіки» перетвориться на відверто антиросійську державу [19].

Подальше наростання пропагандистської активності відбувалося на фоні накопичення негативних тенденцій у відносинах між Білоруссю та Росією, зокрема, нафтової кризи та проблем у процесі білорусько-російської інтеграції. Якщо російські інтернет-ЗМІ на цьому етапі відпрацьовували, в основному, внутрішньобілоруську інформаційну повістку, то увага білоруських інтернет-медіа зосереджувалася, в тому числі, і на зовнішньополітичній тематиці. Зростання популярності інтернет-медіа корелює зі збільшенням їх впливу на білоруське суспільство та розширенням мережі проросійських пропагандистських ЗМІ в інформаційному просторі Білорусі. Станом на 2019 рік в країні кількість ресурсів, які на постійній основі розміщували публікації, в яких містилася дезінформація, пропагандистські наративи і епізодично мова ворожнечі, складала близько 40 активних сайтів [20]. До числа таких інтернет-ЗМІ належать: Teleskop-by.org, Imhoclub.by.org, 4esnok.by, Вместе с Россией/Ross-bel.ru, Politnavigator, Politriring.org, Sonar2050.org та ін. Активна пропагандистська діяльність даних ресурсів спрямована, передусім, на:

- позиціювання Білорусі як частини «русского мира»,
- обґрунтування необхідності білорусько-російської інтеграції та об'єднання в Союзну державу,
- дискредитацію Заходу в очах білоруського суспільства як ворожого і агресивного,
- створення негативного образу України та представлення її як прикладу хибного вибору зовнішньополітичної орієнтації,
- дискредитацію найближчих сусідів Білорусі, передусім Польщі і Литви, які, будучи маріонетками Заходу, мають імперіалістичні плани щодо Білорусі,
- маргіналізацію будь-яких проявів національної ідентичності, історичних символів, атрибутів, білоруської мови та ін.

Варто відзначити, що наслідки політичної кризи 2020 року позначилися не тільки на роботі телеканалів, а й на діяльності незалежних інтернет-медіа. 19 січня 2021 року позбавлено статусу ЗМІ одне із найпопулярніших інтернет-медіа Білорусі Tut.by. В травні його було закрито, а домен сайту

заблоковано. У такий спосіб білоруське суспільство поступово позбавляється альтернативних джерел інформації, а національний інформаційний простір усе більше заповнюють інтернет-ЗМІ, які транслюють російську пропаганду.

Соціальні мережі. У вересні 2020 року редакція Global Voices опублікувала дослідження громадської думки білорусів, проведене в січні того ж року, де респондентів попросили, зокрема, ідентифікувати ключові для них джерела інформації. Найбільшу аудиторію в Білорусі зібрали соціальні мережі. При цьому найпопулярнішими, як і в Україні напередодні протестів 2013 року, є російські соцмережі – ВКонтакте (74,5%), Однокласники (54,4%). Далі йдуть YouTube (72,5%), Instagram (65,7%) і Facebook (44,8%). Серед найбільш використовуваних месенджерів – WhatsApp (73,7%) і Telegram (60,3%). За соцмережами і месенджерами йдуть незалежні інтернет-ЗМІ – Tut.by (якого, як вже зазначалося, було позбавлено статусу ЗМІ, закрито і заблоковано домен сайту у травні 2021 року) і Onliner.by [21].

Прикладом використання соцмереж в політичних цілях можна назвати: протести в Гонконзі [22], «арабську весну» (сучасні засоби комунікації, такі як Facebook або Twitter, спонукали населення до повстання) [23], Каталонію (протестна група «Демократичне цунамі» (Tsunami Democràtic) веде мовлення в Telegram (243 тисячі підписників), Twitter (211,8 тисячі підписників), Україну (під час Революції Гідності Facebook відігравав провідну роль серед усіх соцмереж. Також використовували месенджери, як-от Viber і WhatsApp, та Zello) [22].

Соціальні мережі в питаннях поширення пропаганди РФ використовують менше, ніж телебачення та інтернет-медіа, проте ключові повідомлення можуть бути опубліковані в соцмережах, надалі ця інформація швидко поширюється через сітки пов'язаних між собою каналів і потрапляє в ЗМІ та інтернет-медіа. Більшість великих Telegram-каналів, присвячених політичній тематиці, контролюються або безпосередньо з Кремля, або навколякремлівськими структурами і групами впливу [24]. До моменту скасування блокування Telegram, яке тривало з квітня 2018 року по червень 2020 року, РФ отримала повний контроль над політичним сегментом Telegram [25]. Поряд із пропагандистською складовою, у Telegram працюють найбільші протестні канали Білорусі («НЕТА», «МотолькоПомоги») і канали білоруських незалежних медіа («Наша Ніва», Tut.by). Також у Telegram присутні провладні канали, націлені на дискредитацію протестного руху та гарасмент учасників протесту [26].

Хоча Telegram позиціонує себе незалежним і опозиційним до Кремля, влада РФ контролює його та використовує у власних інтересах, зокрема й за кордоном. Пропагандистські публікації спрямовані на підтримку ідей про потребу поглиблення інтеграції з Росією, дискредитацію і розкол білоруського протесту, створення образу ворога з США, ЄС і України, інтерпретацією анексії Криму та донбаського конфлікту, формування ставлення до Лукашенка залежно від потрібної на цю мить ситуації [25], [27].

Однією з важливих цілей політики РФ на пострадянському просторі є протидія їх співробітництву з європейськими та євроатлантичними структурами. У випадку з Білоруссю всередині країни створені віртуальні осередки adeptів псевдореспублік (Вітебська, Гомельська та інші) також, у разі необхідності, можуть бути задіяні за аналогією українського сценарію. Можна погодитися з думкою українського дослідника М. Розумного про схожість того, що відбувається сьогодні в Білорусі, із першими етапами «гібридної агресії» Росії проти України [28, с. 57]. Зокрема, у соцмережах все частіше поширюють ідею створення «Вітебської народної республіки» («ВНР») на півночі Білорусі, заявляючи, що це проєкт «київської хунти» (тим самим поширюючи антиукраїнський наратив) [29]. Вітебська область (біл. Віцебская вобласць) розташована на півночі Білорусі, межує з Росією, Литвою та Латвією. Рух існує як спільнота в соціальній мережі ВКонтакте та канал у Telegram. Ще одна сторінка під цією назвою не була включена до списку екстремістських матеріалів і продовжує діяти (на момент публікації налічується 108 учасників). Автори сторінки займають проросійські, але антилукашенківські позиції, використовуючи в якості символу герб «Пагоня» [30].

В червні 2021 року iSANS оновила список токсичних пабліків та акаунтів у соціальних мережах ВКонтакте, Однокласники, Instagram, Youtube та Tiktok, які публікують пропаганду та дезінформацію про Білорусь – всього понад 150. Серед таких пабліків мінімум 3 стосуються Вітебська (Витебск PRO, Витебский район PRO та Адекватный Витебск) [31].

Сторінка «ВНР» у соціальній мережі ВКонтакте станом на червень 2021 року нараховує 424 учасники, в Telegram – 488. Відповідно до повідомлень, група була створена ще на початку 2017 року, дотримується проросійської орієнтації, симпатизує ЛДНР. Основна мета спільноти –

відокремити Вітебську область від Білорусі. На сторінці розміщено бюлетень для референдуму, пропонуючи вибрати один із трьох варіантів: приєднатися до РФ, створити власну державу або залишитися у складі Білорусі. 10 серпня 2020 році був опублікований пост, у якому адміністратори просять президента Росії увести війська, аби зберегти мир у регіоні [32]. Варто зазначити, що рух за народну республіку в регіоні не є масовим, єдиний його вияв – спільноти у соціальній мережі. Активність на ресурсах «ВНР» не є постійною, найновіший допис (на момент публікації) стосується історії оголошення військам в Двінську (Даугавпілс) маніфесту про зречення від престолу Миколи II і про те, що на цій території, яка колись входила у Вітебську губернію, сьогодні і досі «утискають права росіян» [33]. Спільнота активізувалася тільки після того, як ЗМІ звернули на них свою увагу.

Зважаючи, що Вітебська область межує з Росією, Литвою та Латвією, важливим є значення «ВНР» для сусідніх держав та НАТО. Історично, Вітебська губернія була адміністративною одиницею Російської імперії та РРФСР (1802-1924 роках), яка, серед інших територій, включала три повіти, де латиші були найчисельнішою етнічною груп. Адміністративним центром губернії був Вітебськ, а найбільшим містом – Дінабург [29] (нині Даугавпілс, Латгалія, Латвія. Варто зазначити, що з 2016 року в соціальних мережах поширюється ідея створення «Латгальської народної республіки») [34, с. 131]. Територія Вітебська включала Латгальський регіон сучасної Латвії, більшу частину Вітебської області Білорусі, а також деякі частини Псковської області Росії і Смоленську область [29].

У 2016 році Поліція безпеки (ПБ) Латвії розпочала перевірку за фактом популяризації у соцмережах ідеї створення т.зв. «Латгальської народної республіки» («ЛНР»). Наразі «ЛНР», так само як і «ВНР», існує виключно в площині соціальних мереж і новинних порталів. Водночас, цей інформаційний проєкт, в перспективі, може перетворитися на справжнє політичне утворення. У відділі зв'язків з громадськістю Поліції безпеки Латвії підкреслили, що поширення в публічному просторі ідей, спрямованих на оскарження територіальної цілісності держави, відповідає геополітичним інтересам Росії. Маніпулюючи тим, що Латгалію приєднали до Російської імперії в 1772 році, а в Латвії проживає 39 % росіян, спецслужби РФ постійно намагаються дестабілізувати ситуацію та інспірувати/посилити сепаратистські настрої, в тому числі і використовуючи пропагандистські методи у соціальних мережах [34, с. 131]. Швидше за все, «ЛНР» може стати основою для обговорення можливості надати Латгалії широку автономію, із законодавчим органом, офіційним визнанням російської і латгальської мов, або ж навіть приєднанням до «ВНР».

Росія подає ідею «Вітебської народної республіки» як «провокацію» зі сторони України, що, загалом, вже можна спостерігати [35]. Тому РФ може зайнятися врегулюванням кризи в Білорусі за допомогою військової сили, керуючи не лише «ВНР», але й «ЛНР», тим самим дестабілізуючи ситуацію в Білорусі, Латвії та державах-сусідах, на території та по сусідству яких існують псевдореспубліки на кшталт українських ЛДНР. У випадку нападу із меж невизнаних республік проти держави-члена НАТО не буде порушення 5 статті статуту організації, оскільки агресія буде здійснена «деякими терористами» з території, яка не буде ні Білоруссю, ні Росією, ні Латвією. Це швидше класифікувалося б як громадянський конфлікт чи діяльність терористів, які «борються за свободу російськомовних», а не зовнішня агресія [29]. Зважаючи на це, можна говорити про можливість поширення російської «гібридної агресії» на Захід, використовуючи територію Білорусі та Латвії (у випадку Вітебської та Латгальської народних республік).

Проросійські структури. Поширення російської пропаганди та ефективність проведення інформаційних кампаній вимагає наявності в Білорусі розвиненої інфраструктури, груп впливу, неурядових організацій, фондів, проросійських структур та ін. Як інструменти російської «гібридної агресії» в Білорусі діє близько 100 проросійських організацій, наприклад Російські центри науки і культури «Россотрудничества» (підвідомчі МЗС Росії), центри Фонду «Русский Мир», мультимедійний прес-центр «Спутник», близько 20 військово-патріотичних клубів [36]. Як відзначають дослідники даної проблематики, їхня місія полягає в розповсюдженні русофільських наративів та світоглядних позицій «русского мира», стримуванні народних прагнень до державотворення та настрою російської та білоруської громадської думки проти А. Лукашенка та його політики [37], [38].

Важливим аспектом розвитку проросійської пропагандистської інфраструктури є сприяння формуванню в Білорусі нових орієнтованих на Росію політичних проєктів, які будуть опозиційними до діючої влади. Оскільки, на даний момент в білоруському політичному просторі відсутні орієнтовані на Росію політичні сили, а головним проросійським політиком упродовж тривалого часу залишається А. Лукашенко. У подальшій перспективі саме такі проєкти можуть розглядатися як політичний інструмент проросійської пропаганди та альтернатива владі А. Лукашенка, що дасть

змогу Росії здійснювати ще більший вплив на політичне життя Білорусі. Варто відзначити, що упродовж тривалого часу, такі ініціативи блокувалися білоруською владою. Приміром, у травні 2021 року Міністерством юстиції Білорусі було відмовлено у державній реєстрації проросійської партії «Союз» [39], члени якої позиціонують себе як прихильники поглиблення інтеграції Білорусі і Росії [40]. До цього часу, останньою офіційно діючою проросійською силою був «Слов'янський собор Біла Русь» – партія, яка у 1999 році не пройшла перереєстрацію і припинила своє існування. Учасники таких об'єднань, політики, активісти, громадські діячі, які дотримуються проросійських, антизахідних, а, іноді, і антибілоруських поглядів та просувають російську інформаційну повістку як своєю діяльністю, так і через згадану вище мережу проросійських ЗМІ в Білорусі.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження дають підстави говорити про активну російську пропагандистську діяльність в інформаційному просторі Білорусі. Крім того, дії Росії відносно Білорусі мають ознаки «гібридної агресії», а саме: намагання нав'язати своє бачення політичних та історичних процесів, встановлення фактичного контролю над білоруським інформаційним простором, здійснення впливу на суспільну свідомість шляхом просування проросійських наративів, маргіналізація проявів білоруської національної ідентичності, створення мережі проросійських структур, які через агентів впливу здійснюють пропагандистську діяльність на території Білорусі.

Інтенсивність використання пропаганди в соціальних мережах, інтернет-ЗМІ та медіа як одного з головних інструментів «гібридної агресії» з боку Росії зумовлена цілеспрямованим дезінформаційним впливом на білоруське населення. Натомість, соціальні мережі відіграють менш значиму роль у поширенні російської пропаганди в медіа-просторі Білорусі, поступаючись телебаченню та інтернет-медіа. Подача матеріалів у найбільш популярних серед білорусів месенджерах та соцмережах, в основному, зосереджена на дублюванні головних повідомлень пропаганди Російської Федерації з подальшим їх швидким розповсюдженням через мережу пов'язаних між собою каналів в ЗМІ та інтернет-медіа. Таким чином, сумарний ефект від таких повідомлень виявляється більшим і сильнішим.

Присутність розвинутої мережі орієнтованих на Росію структур та агентів впливу дозволяє забезпечувати систематичне просування проросійських наративів та здійснювати вплив на політичні процеси в Білорусі. Крім того, як показали події 2014 року в Україні, такі організації, потенційно, можуть виступати інструментом дестабілізації суспільно-політичної ситуації всередині держави.

Бібліографічний список:

1. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Военно-промышленный курьер. 2013. № 8(476).
URL: http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
2. Магда Є. Гібридна агресія Росії: Уроки для Європи – Київ: КАЛАМАР, 2017. – 268 с.
3. Форми та методи «гібридної війни» Росії проти Білорусі. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/bezpeka/formi-ta-metodi-gibridnoj-vijni-rosij-proti-bilorusi/>
4. Михаил Дорошевич: Белорусская медиасистема полностью разрушена. URL: <https://isans.org/articles/mihail-doroshevich-belarusskaya-mediasistema-polnostyu-razrushena.html>
5. Уровень доверия к государственным медиа упал, к независимым – вырос.
URL: <https://naviny.online/article/20170608/1496905018-uroven-doveriya-k-gosudarstvennym-media-upal-k-nezavisimym-vyros>
6. Республика Беларусь в зеркале социологии: сборник материалов социологических исследований Информационно-аналитический центр при Администрации Президента Республики Беларусь. – Минск: 2018 – 180 с. URL: <http://eschool.by/wp-content/uploads/2019/04/011.pdf>
7. Мониторинг пророссийской пропаганды в медиа Беларуси. URL: <https://baj.by/sites/default/files/analytics/files/monitoring-prorossiyskoy-propagandy-v-media-belarusi.pdf>
8. Продвижение «русского мира» идет через белорусские ТВ-каналы – БАЖ презентовал мониторинг пророссийской пропаганды. URL: <https://baj.by/ru/analytics/prodvizhenie-russkogo-mira-idet-cherez-belorusskie-tv-kanaly-bazh-prezentoval-monitoring>
9. Гібридна агресія російської імперіократії: розмивання білоруської національної ідентичності.
URL: <https://ussd.org.ua/2020/06/02/gibrydna-agresiya-rosijskoyi-imperiokratiyi-rozmyvannya-bilorskoyi-natsionalnoyi-identychnosti/>
10. Гибридная интервенция. Лукашенко передаёт контроль над Беларусью Кремлю.
URL: <https://isans.org/articles/gibridnaya-intervenciya.html>
11. Эволюция влияния Кремля на Беларусь после августа 2020 года.
URL: <https://isans.org/articles/evolyuciya-vliyaniya-kremlya-na-belarus-posle-avgusta-2020-goda.html>
12. В Беларуси интернет по популярности догоняет ТВ. Что смотрят жители страны по телевизору?
URL: <https://baj.by/be/analytics/v-belarusi-internet-po-populyarnosti-dogonyayet-tv-cto-smotryat-zhiteli-strany-po>

13. Yelisseyeu A. Laputskaya V. Anti-Belarus disinformation in Russian media: Trends, features, countermeasure. EAST Center, December 2016, URL: <http://east-center.org/wp-content/uploads/2016/12/EAST-Media-Review.pdf>
14. Юринцев П. Второй белорусский „фронт”. В республике активизировались добровольческие объединения националистов. URL: <https://lenta.ru/articles/2016/01/19/vikovanka/>
15. Юринцев П. Тянет на красное. URL: <https://lenta.ru/articles/2016/05/06/vishivanka/>
16. Плотников Д. Мовный приговор. Пока Лукашенко говорит о дружбе с Россией, белорусов штрафуют за русский язык. URL: <https://lenta.ru/articles/2019/08/14/belorussization/>
17. Зотов В. Не опять, а мова. Повторит ли Белоруссия путь Украины, запрещая русский язык. URL: <https://lenta.ru/articles/2017/07/01/mova/>
18. Польовий Т. Маргіналізація білоруського націоналізму в російських інтернет-ЗМІ (на прикладі Lenta.ru та Regnum). Społeczność międzynarodowa w obliczu przemian: ujęcie wieloaspektowe, Tom 4, A. Kordonska, R. Kordonski (red.), Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn–Łwów 2020. S.121.
19. Аверьянов-Минский К. «Лукашэнка – наш прэзідэнт»: белорусская власть заключает союз с националистами. URL: <https://regnum.ru/news/polit/1861891.html>
20. Елисеев А. Кардинальные перемены в антибелорусской дезинформации и пропаганде: анализ количественных и качественных изменений. Исследовательский центр EAST (Eurasian States in Transition). Апрель 2019. URL: <http://east-center.org/wp-content/uploads/2019/04/Belarus-Disinformation-Propaganda-2019-RU.pdf>
21. Чи існує в Білорусі розрив поколінь? URL: <https://uk.globalvoices.org/2020/09/29/4465/>
22. Уроки революцій: як соцмережі стають інструментом протестів? URL: <https://adastra.org.ua/blog/uroki-revolucij-yak-socmerezhi-stayut-instrumentom-protestiv>
23. Rusu, M-L, Herman R. «The Implications of Propaganda as a Social Influence Strategy». Scientific Bulletin, vol.23, no.2, 2018, pp.118-125. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/bsaft-2018-0015>
24. Телега из Кремля. Рассказ о том, как власти превратили Telegram в телевизор. URL: <https://www.proekt.media/narrative/telegram-kanaly/>
25. Авдеева М. Расколоть беларусский протест. Как Кремль использует для этого Telegram. URL: <https://isans.org/articles/raskolot-belarusskij-protest.html>
26. Дослідження Internews Ukraine «Роль інтернет-технологій у розвитку продемократичних рухів. Кейси протестів в Україні 2013–2014 та Білорусі 2020». URL: <https://internews.ua/files/2021/reportICTprotestua.pdf>
27. Елисеев А. Прокремлевская пропаганда в Беларуси: Классификация нарративов. URL: <https://isans.org/wp-content/uploads/2020/11/propaganda-in-belarus-review.pdf>
28. Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь / М. М. Розумний, Я. В. Бережний, І. В. Валюшко, Р. В. Власенко [та ін.] ; за заг ред. М. М. Розумного. – К.: НІСД, 2017. – 84 с.
29. Кремль готує троянську картоплю для Прибалтики: проєкт Вітебська Народна Республіка. URL: <https://www.icssr.org/kreml-gotuye-troyansku-kartoplyu-dlya-prybaltyky-proyekt-vitebska-narodna-respublika/>
30. У списі екстремістських матеріялаў уключылі старонкі Тактычнай групы «Беларусь» і «Віцебскай народнай рэспублікі». URL: <https://www.svaboda.org/a/novyja-ekstremisty/28890954.html>
31. Таксічныя паблікі Беларусі. URL: <https://isans.org/toxic/>
32. Вітебская Народная Республика Telegram. URL: <https://t.me/VitebskRepublic/20>
33. Вітебская Народная Республика Telegram. URL: <https://t.me/VitebskRepublic>
34. Юськів Х. Інформаційно-комунікативні механізми актуалізації сепаратистських тенденцій. Wyzwania społeczeństwa informacyjnego. Polskie i ukraińskie doświadczenia / red. Ewelina Kancik-Kołatun. – Lublin, 2018. – С. 125-135
35. "Витебская Народная Республика": чьи уши торчат за очередной провокацией? URL: <https://general-ivanov1.livejournal.com/632736.html>
36. Інструменти російського впливу в Беларусі (частина 2). URL: <https://bsblog.info/instrumenty-rossijskogo-vliyaniya-v-belarusi-chast-2/>
37. Marin A. Under pressure: can Belarus resist Russian coercion? URL: <https://www.iss.europa.eu/content/under-pressure-can-belarus-resist-russian-coercion>
38. Coercion to “Integration”: Russia’s Creeping Assault on the Sovereignty of Belarus. URL: https://isans.org/wp-content/uploads/2020/07/belarus_report_eng_isans_10.03.2019_brief_version.pdf
39. Министерством юстиции отказано в государственной регистрации Политической партии «СОЮЗ». URL: https://minjust.gov.by/press/news/ministerstvom_yustitsii_otkazano_v_gosudarstvennoy_registratsii_politicheskoy_partii_soyuz/
40. О нас. Политическая партия СОЮЗ. URL: <https://souyz.by/>

References:

1. Herasimov V. Tsennost nauki v predvidenii. Voenno-promyshlennyiy kurer. 2013. #8(476). URL: http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
2. Mahda Ye. Hibrydna ahresiiia Rosii: Uroky dlia Yevropy – Kyiv: KALAMAR, 2017. – 268 s.
3. Formy ta metody «hibrydnoi viiny» Rosii proty Bilorusi. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/voenni-voprosy/bezpeka/formi-ta-metodi-gibridnoj-vijni-rosij-proti-bilorusi/>

4. Mihail Doroshevich: Belarusskaya mediasistema polnostyu razrushena.
URL: <https://isans.org/articles/mihail-doroshevich-belarusskaya-mediasistema-polnostyu-razrushena.html>
5. Uroven doveriya k gosudarstvennyim media upal, k nezavisimym – vyiros.
URL: <https://naviny.online/article/20170608/1496905018-uroven-doveriya-k-gosudarstvennym-media-upal-k-nezavisimym-vyiros>
6. Respublika Belarus v zerkale sotsiologii: sbornik materialov sotsiologicheskikh issledovaniy Informatsionno-analiticheskoy tsentr pri Administratsii Prezidenta Respubliki Belarus. – Minsk: 2018 – 180 s.
URL: <http://eschool.by/wp-content/uploads/2019/04/011.pdf>
7. Monitoring prorossiyskoy propagandy v media Belarusi.
URL: <https://baj.by/sites/default/files/analytics/files/monitoring-prorossiyskoy-propagandy-v-media-belarusi.pdf>
8. Prodvizhenie «russkoho mira» idet cherez belorusskie TV-kanaly – BAZH prezentoval monitoring prorossiyskoy propagandy. *URL:* <https://baj.by/ru/analytics/prodvizhenie-russkogo-mira-idet-cherez-belorusskie-tv-kanaly-bazh-prezentoval-monitoring>
9. Hibrydna ahresiia rosiiskoi imperiokratii: rozmyvannia biloruskoi natsionalnoi identychnosti.
URL: <https://usssd.org.ua/2020/06/02/gibrydna-agresiya-rosijskoy-imperiokratii-rozmyvannia-biloruskoyi-natsionalnoi-identychnosti/>
10. Hibridnaya interventsia. Lukashenko peredayot kontrol nad Belarusyu Kremlyu.
URL: <https://isans.org/articles/gibridnaya-interventsiya.html>
11. Evolyutsiya vliyaniya Kremlya na Belarus posle avgusta 2020 goda.
URL: <https://isans.org/articles/evolyutsiya-vliyaniya-kremlya-na-belarus-posle-avgusta-2020-goda.html>
12. V Belarusi internet po populyarnosti dogonyayet TV. Chto smotryat zhiteli strany po televizoru?
URL: <https://baj.by/be/analytics/v-belarusi-internet-po-populyarnosti-dogonyayet-tv-chto-smotryat-zhiteli-strany-po>
13. Yeliseyev A. Laputskaya V. Anti-Belarus disinformation in Russian media: Trends, features, countermeasure. EAST Center, December 2016, *URL:* <http://east-center.org/wp-content/uploads/2016/12/EAST-Media-Review.pdf>
14. Yurintsev P. Vtoroy belorusskiy „front”. V respublike aktivizirovalis dobrovolcheskie obedineniya natsionalistov. *URL:* <https://lenta.ru/articles/2016/01/19/vikovanka/>
15. Yurintsev P. Tyanet na krasnoe. *URL:* <https://lenta.ru/articles/2016/05/06/vishivanka/>
16. Plotnikov D. Movnyi prigovor. Poka Lukashenko govorit o družbe s Rossiei, belorusov shtrafuyut za russkiy yazyk. *URL:* <https://lenta.ru/articles/2019/08/14/belorussization/>
17. Zotov V. Ne opyat, a mova. Povtorit li Belorussiya put Ukrainy, zapreshchaya russkiy yazyk.
URL: <https://lenta.ru/articles/2017/07/01/mova/>
18. Poloviy T. Marhinalizatsiia biloruskoho natsionalizmu v rosiiskikh internet-ZMI (na prykladi Lenta.ru ta Regnum). Społeczność międzynarodowa w obliczu przemian: ujęcie wieloaspektowe, Tom 4, A. Kordonska, R. Kordonski (red.), Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn–Łwów 2020. S.121.
19. Averyanov-Minskiy K. «Lukashenka – nash prezident»: belorusskaya vlast zaklyuchaet soyuz s natsionalistami. *URL:* <https://regnum.ru/news/polit/1861891.html>
20. Eliseev A. Kardinalnye peremeny v antibelorusskoy dezinformatsii i propagande: analiz kolichestvennykh i kachestvennykh izmeneniy. Issledovatel'skiy tsentr EAST (Eurasian States in Transition). April 2019.
URL: <http://east-center.org/wp-content/uploads/2019/04/Belarus-Disinformation-Propaganda-2019-RU.pdf>
21. Chy isnuie v Bilorusi rozryv pokolin? *URL:* <https://uk.globalvoices.org/2020/09/29/4465/>
22. Uroky revoliutsii: yak sotsmerezhy staiut instrumentom protestiv? *URL:* <https://adastra.org.ua/blog/uroki-revolucij-yak-socmerezhy-staiut-instrumentom-protestiv>
23. Rusu, M-L, Herman R. «The Implications of Propaganda as a Social Influence Strategy». Scientific Bulletin, vol.23, no.2, 2018, pp.118-125. *URL:* <https://sciendo.com/article/10.2478/bsaft-2018-0015>
24. Telega iz Kremlya. Rasskaz o tom, kak vlasti prevratili Telegram v televizor.
URL: <https://www.proekt.media/narrative/telegram-kanaly/>
25. Avdeeva M. Raskolot belarusskiy protest. Kak Kreml ispolzuet dlya etogo Telegram.
URL: <https://isans.org/articles/raskolot-belarusskiy-protest.html>
26. Doslidzhennia Internews Ukraine «Rol internet-tehnologii u rozvytku prodemokratychnykh rukhiv. Keisy protestiv v Ukraini 2013–2014 ta Bilorusi 2020». *URL:* <https://internews.ua/files/2021/reportICTprotestua.pdf>
27. Eliseev A. Prokremlevskaya propaganda v Belarusi: Klassifikatsiya narrativov.
URL: <https://isans.org/wp-content/uploads/2020/11/propaganda-in-belarus-review.pdf>
28. Rezhym Putina pered vyklykamamy chasu: analitychna dopovid / M. M. Rozumnyi, Ya. V. Berezhnyi, I. V. Valiushko, R. V. Vlasenko [ta in]; za zah red. M. M. Rozumnoho. – K.: NISD, 2017. – 84 s.
29. Kreml hotuie troiansku kartopliu dlia Prybaltyky: projekt Vitebska Narodna Respublika.
URL: <https://www.iccrp.org/kreml-gotuye-troyansku-kartopliu-dlya-prybaltyky-projekt-vitebska-narodna-respublika/>
30. U spis ekstremistskikh materyiyalaŭ uklyuchyli staronki Taktichnay grupy «Belarus» i «Vitsebskay narodnay respubliki». *URL:* <https://www.svaboda.org/a/novyja-ekstremisty/28890954.html>
31. TaksIchniyya pabliki Belarusi. *URL:* <https://isans.org/toxic/>
32. Vitebskaya Narodnaya Respublika Telegram. *URL:* <https://t.me/VitebskRepublic/20>
33. Vitebskaya Narodnaya Respublika Telegram. *URL:* <https://t.me/VitebskRepublic>
34. Yuskiv Kh. Informatsiino-komunikatyvni mekhanizmy aktualizatsii separatystskykh tendentsii. Wyzwania

społeczeństwa informacyjnego. Polskie i ukraińskie doświadczenia / red. Ewelina Kancik-Kołtun. – Lublin, 2018. – C. 125-135

35. "Vitebskaya Narodnaya Respublika": chi ushi torchat za ocherednoy provokatsiey?
URL: <https://general-ivanov1.livejournal.com/632736.html>

36. Instrumentyi rossiyskogo vliyaniya v Belarusi (chast 2) URL: <https://bsblog.info/instrumenty-rossijskogo-vliyaniya-v-belarusi-chast-2/>

37. Marin A. Under pressure: can Belarus resist Russian coercion?
URL: <https://www.iss.europa.eu/content/under-pressure-can-belarus-resist-russian-coercion>

38. Coercion to "Integration": Russia's Creeping Assault on the Sovereignty of Belarus.
URL: https://isans.org/wp-content/uploads/2020/07/belarus_report_eng_isans_10.03.2019_brief_version.pdf

39. Ministerstvom yustitsii otkazano v gosudarstvennoy registratsii Politicheskoy partii «SOYUZ».
URL: https://minjust.gov.by/press/news/ministerstvom_yustitsii_otkazano_v_gosudarstvennoy_registratsii_politicheskoy_partii_soyuz/

40. nas. Politicheskaya partiya SOYUZ. URL: <https://souyz.by/>

**Polovyi T. Ye., Yuskiv Kh. V. Russian Propaganda as a Tool of "Hybrid Aggression".
Case of Belarus.**

The article analyzes "soft", non-military tools of Russian "hybrid aggression" in Belarus. The role of the propaganda component as an important part of the foreign policy strategy of the Russian Federation is determined. Russian propaganda spreads by means of its main channels, such as television, Internet media, social networks and Russian-oriented structures, centers, foundations, organizations, etc. It is claimed that television remains one of the most powerful channels of influence and the spread of "hybrid aggression". Attention is drawn to the fact that the growing popularity of online media correlates with its increasing influence on Belarusian society and the expansion of the network of pro-Russian propaganda media in the information space of Belarus. Social networks are considered as a platform for "hybrid aggression" by dissemination of key theses and propaganda narratives. In particular, Telegram channels are often used to further distribution of relevant information. It is pointed out that pro-Russian structures are actively influencing the formation of the information space and promoting the emergence of new opposition political projects that will be focused on Russia. The growth of pro-Russian propaganda after the beginning of the 2020 political crisis is emphasized. The main pro-Russian narratives that are broadcast in the Belarusian information space are formulated. The authors note that the level of Russian media presence in Belarus indicates the actual loss of the state's information sovereignty, which makes it possible to influence both Belarusian society and political processes. It is assumed that the presence of a developed network of pro-Russian structures in the long run may become an instrument of destabilization of the socio-political situation within the country.

Keywords: Republic of Belarus, Russian Federation, propaganda, "hybrid aggression", information space, media presence.